

Teisės aktualijos

1564 M. LIEPOS 1 D. BENDRAVALSTYBINĖS LDK PRIVILEGIJOS VERTIMAS Į LIETUVIŲ KALBĄ

Jevgenij Machovenko

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
Teisės istorijos mokslo centro vadovas
socialinių mokslų daktaras (HP)
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

Skaitytojų dėmesiui teikiamas dokumentas priklauso didelei grupei Lietuvos konstitucinės teisės aktų, leistų 1387–1568 m. ir vadinamų bendravalstybinėmis LDK privilegijomis, dar žinomų Žemės (LDK atžvilgiu) privilegijų ar valdo (didžiojo kunigaikščio) privilegijų LDK bajorams (bajorijai) pavadinimu. Visos bendravalstybinės LDK privilegijos, jų dabar žinoma šešiolika, niekada nebuvo nustojusios teisinės galios, o trys Lietuvos Statutai ir sudėtinė 1791 m. Konstitucija rėmėsi jomis kaip konstituciniais LDK teisės pamatais. Bendravalstybinės LDK privilegijos yra svarbūs Lietuvos konstitucionalizmo šaltiniai, jų nuostatų vieta istorinėje Lietuvos konstitucijoje apibūdinta monografijoje¹. Teismų sistemos reformų sankcionavusi 1564 m. liepos 1 d. privilegija cituojama arba bent atpasakojama teisės istorikų, kurie yra pripratę savo darbe remtis pirmiausia autentiškais tekstais, rašytais LDK kanceliarijoje vartotomis kalbomis – rusėnų, senąja lenkų, lotynų. O platesnė auditorija gali spręsti apie šią privilegiją iš jos ištraukos vertimo, atlikto labai seniai². Žinoma, 2012 m. pakartotinai paskelbus šį ištraukos vertimą³, pastarasis tapo prieinamesnis, tačiau tiek Lietuvos konstitucionalizmo istorijos žinių sklaidai, tiek teisės studijoms būtų labai naudingas viso 1564 m. liepos 1 d. privilegijos teksto vertimas. Antai minėtoje ištraukoje praleisti privilegijos teksto fragmentai yra labai įdomūs teisės aiškinimo ir teisinio argumentavimo aspektu.

Privilegijos tekstas verstas iš žymaus teisės istoriko M. Liubavskio monografijos apie LDK seimą⁴ – šio leidinio prieduose privilegija paskelbta kanceliarine LDK slavų (arba rusėnų) kalba, visas šio teisės akto tekstas rašytas kirilica⁵. Daugelis versto teksto žodžių ir frazių turėjo vertimo alternatyvą, ir tas jų vertimo variantas, kurį čia pateikiame,

¹ GRIŠKEVIČ, L.; MACHOVENKO, J.; PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; VAIČAITIS, V. A. *Lietuvos konstitucionalizmo istorija (istorinė Lietuvos konstitucija). 1387 m. – 1566 m. – 1791 m. – 1918 m. – 1990 m.*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

² Šlėktos rinktų teismų įvedimas ir ponų teisminių privilegijų panaikinimas (1564 m. liepos mėn. 1 d.): Iš d. k. Žygimanto Augusto Bielsko privilegijos. Iš *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*. I tomas. Feodalinis laikotarpis. K. Jablonskis (ats. red.), J. Žiugžda (vyr. red.). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 202–203.

³ Šlėktos rinktų teismų įvedimas ir ponų teisminių privilegijų panaikinimas (1564 m. liepos mėn. 1 d.): Iš d. k. Žygimanto Augusto Bielsko privilegijos. Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Sudarytojai Regina Gelumbauskienė ir Gintaras Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 41–42.

⁴ Привилей всимъ обывателемъ вел. княз. Литовского, у Белску выданный на сойме, на права и волности ихъ и на отправление справъ всякихъ нововыданнымъ статутомъ и способомъ, въ немъ описаномъ <...> въ року 64. Изъ ЛЮБАВСКИЙ, М. К. *Литовско-Русский сейм*. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешнею жизнью государства. Издание Императорского общества истории и древностей Российских при Московском университете. Москва: Университетская типография, 1900, Приложения, с. 133–140.

⁵ Vertėjas taip pat atsižvelgė į taisymsus, atliktus publikuojant šios privilegijos teksto ištrauką leidinyje *Белоруссия в эпоху феодализма*. Сборник документов и материалов в трех томах. Том первый. С древнейших времен до середины XVII века / ред. коллегия А. И. Азаров и др. Минск: Изд-во Академии наук БССР, 1959, с. 94–99.

buvo pasirinktas sistemškai ir teleologiškai analizuojant visą teisės akto tekstą ir lyginant su kitais to meto ir tos pačios rūšies (o dažnai ir kitų rūšių) teisės paminklais. Vertėjas siekė juridiskai korektiškų ir dabartiniams skaitytojams suprantamų konstrukcijų, tačiau neiškojo gražesnių, nei yra tekste posakių, stengėsi pernelyg nmodernizuoti tekstą, padėti skaitytojams pajusti šio teisės paminklo istorinį skonį. Didžiosios ir mažosios raidės rašomos taip kaip yra privilegijoje. Teisės aktui suvokti reikalingi, bet tekste praleisti žodžiai atkuriami laužtiniuose skliaustuose, o mūsų komentarai ir paaiškinimai pateikiami išnašose puslapio apačioje. Visas privilegijos tekstas buvo surašytas viena pastraipa, tačiau skaitytojų patogumo dėlei versta tekstą suskirstėme į pastraipas, kurių viduje paliktas autentiškas suskirstymas į sakinius, kad ir neįprastai ilgus, dabartinių skaitytojų požiūriu, bet siekiant palengvinti suvokimą sakinio viduje skiriamieji ženklai dedami pagal dabartinės kalbos taisykles.

„Privilegija visiems Lietuvos did[žiosios] kunig[aiškštystės] gyventojams⁶, išduota Bielske [vykusiame] seime, dėl jų teisių ir laisvių ir dėl visokių reikalų tvarkymo naujai išduotu statutu ir jame aprašytu būdu ... [15]64 metais⁷

Žyгимantas Augustas, Dievo malone Lenkijos karalius, Lietuvos, Rusios, Prūsijos, Žemaitijos, Mazovijos, Livonijos ir kitų [žemių] didysis kunigaikštis.

Skelbiame šia mūsų privilegija visiems kartu, dabartiniams ir būsimiems [žmonėms], kuriems bus privalu žinoti tai arba [kurie] girdės skaitant ją balsu⁸.

Žinodami tai, kad žmonių kalbos ir reikalai, kad ir patys geriausi pasaulyje, jei nebūtų buvę paskelbti ir įtvirtinti raštu ateities, po mūsų būsimų, [žmonių] žiniai, tai ilgainiui ir kartu su [amžiną atilsį] žmonėmis būtų išnykę iš žmonių atminimo ir nugarimzdę į užmarštį; ir jei dėl minėtų priežasčių amžių amžiais yra įprasta raštu tvarkyti menkesnius reikalus, tai juo labiau toks [reikalas], kuris pagal Dievo valią ir paliepiamą tvarkomas abipusiškai, tiek valdovo ir krikščionių pono [jo] ištikimų pavaldinių atžvilgiu, tiek ir dorų ir ištikimų pavaldinių [jų] pono atžvilgiu, turi būti [raštu] sutvarkytas;

dėl to mes,

nustatę ne tik per visą mūsų valdymo metą, bet taip pat per ilgaamžį laimingą mūsų pirmtakų, Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, valdymą, palaimintų prakilnių šlėktų kilmės kunigaikščių, ponų šlėktų bajorų ir visų riterių⁹, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės ir visų tos valstybės žemių

⁶ Čia ir toliau privilegijoje vartojamas terminas „обыватели“ reiškia tik tuos gyventojus, kurie turėjo politinių teisių, o jos buvo susietos su bajoryste ir sėslumu. Iš esmės čia tiktų ir terminas „piliečiai“, tačiau jis, vertėjo manymu, pernelyg modernizuotų privilegijos tekstą.

⁷ Ši nebaigta antraštė nėra oficialus teisės akto pavadinimas – čia tik anotacija, trumpai apibūdinanti akto turinį, įdėta prieš šio akto užrašą Lietuvos Metrikos 38-toje užrašymų knygoje, skirta padėti kanceliarijos darbuotojui rasti reikiamo turinio dokumentą.

⁸ Ši gana nesklaidi frazė, dažnai pasitaikanti XVI a. dokumentuose, yra sutrumpinta formulė, apibrėžianti teisės akto adresatą, kurios visą versiją galima perskaityti, pvz., 1562 m. vasario 7 d. Žyгимanto Augusto rašte, patvirtinčiame Petro Skaldickio teises į už tarnybą gautą dvarą: „Skelbiame šiuo mūsų raštu [tiems], kurie į jį pažvelgs arba išgirs skaitant jį balsu, dabartiniams ir būsimiems [žmonėms], kuriems bus privalu žinoti tai“ (*Ознаймем сим нашим листом хто на него посмотреть, або, чтучы его, услышитъ, ненешим и напотом будучым, кому будетъ потреб того ведати*). Žr.: 1560 г., 9 лістанода. Іўе, 1562 г., 7 лотага. Вільня. Пацвярдженне Жыгімонтам Аўгустам лісту пані Станслававай Пятровічакі Кіиччынай - віцебскай ваяводзінай - пані Ганны Янаўны Радзівілаўны аб дараванні свайму слугу-васалу Пятру Скалдіцікаму за адданую службу маёнтка Докшыцы [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-02]. Prieiga per internetą: <<http://shkola.of.by/ne-kojni-gorad-moja-pahvalicca-600-gadovaj-pisanaj-gistorijaj.html?page=2>>. Įdomu, kad šiame rašte, nepagailejęs vietos minėtai formulei, raštininkas Jonas Gajko maksimaliai lakoniškai išvardijo teisės akto leidėją (valdovą), kurio titulas šioje redakcijoje dabartiniam skaitytojui gali pasirodyti neįprastas ir net kuriozinis: „Žyгимantas Augustas, iš Dievo malonės ir toliau“ (*Жыгимонт Август, Божю милостью и далей*).

⁹ Išvardyti trys sluoksniai – daliniai kunigaikščiai, ponai bajorai ir tarnybiniai bajorai, iš kurių susidarė LDK bajorų luomas.

gyventojų¹⁰, ne tik dabar gyvenančių asmenų, bet ir jų amžiną atilsį dievobaimingų aukštos dorovės protėvių, tikrus reikšmingus ir pelningus nuopelnus mums, jų ponui, jų pačių kaip laisvų žmonių laisvai išrinktam, ir tos valstybės bendram reikalui¹¹, ne pavieniais atvejais, o visada darytus ir padarytus, garbindami ne [tik jų] turto netekimą, bet kas svarbesnio – kraujo praliejimą, galvos padėjimą ir gyvasties aukojimą kovojant su bet kokiais priešais, drąsiai ir tvirtai, kaip ir pridera tikriems šlėktų tautos ir kraujo riteriams, tos valstybės bendram reikalui esant ir tarnaujant mums, jų valdovui,

nieko neapleisdami, bet viską iki galo darydami iš mūsų pusės ir mūsų pirmtakų, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, o ypač iš mūsų asmens,

ir norėdami ateityje iki galo laikytis gero ir deramo papročio ir prisiekę maloniai [vykdyti] mūsų pareigas tos valstybės ir prieš tai minėtų gyventojų¹² atžvilgiu, tarp kurių pareigų ne menkesnė yra ši – vykdyti teisingumą, palaikyti ir plėtoti jį mūsų, valdovo, pareigybės galia ir kompetencija (dėl to mūsų tėvas, šviesaus ir šlovingo atminimo karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas, laimingo savo valdymo metu ir, teikdamas mūsų didybės kandidatūrą į tos valstybės [valdovus] laisvai išrenkant visų tų pačių didžiosios kunigaikštystės luomų¹³ ir gyventojų¹⁴, jų visų nutarimu, sprendimu ir prašymu panorėjo taip pat švento teisingumo vykdymo ir apsaugos labui išduoti ir patvirtinti krikščioniškų teisių ir procedūrų statutą¹⁵, nors tas teisingumas ir prieš tai toje mūsų valstybėje, didžiojoje kunigaikštystėje, buvo senas paprotys, tačiau nebuvo raštu nei išdėstytas, nei įtvirtintas; tą statutą tas pats šviesaus, garbingo ir pagirtino atminimo mūsų tėvas ir paskui mes, [jau] būdami pilnametis, ne tik privilegijomis, pridedami kitų krikščioniškų laisvių prie tai valstybei anksčiau duotųjų, bet ir mūsų priesaikomis patvirtinome, ir pagal tą patį statutą bylosena vyko ir dabar vyksta toje valstybėje tarp visų [žmonių] net iki šiol),

taip pat, kadangi kone kasdien teisės praktikos reikaluose skirtingose pareigose ir įstaigose atsiranda naujų ir įvairių reikalų ir nuostatų, kurių tame statute nebuvo ir nėra numatyta, sutikę, kad vieni [iš jų yra] prieštaraujantys statutui, bet priimtini ir pritartini, kitus taip pat prirėkus reikėtų pataisyti ir dar pridėti naujų, atrinktų ir pritartinių krikščioniškų [reikalų ir nuostatų], suderinant ir pridedant juos ir atrenkant geriausius iš geriausių,

su padėka mums ir mūsų pagyrimu ir leidimu priėmę prašymą ir pageidavimą tų pačių prieš tai minėtų didžiosios kunigaikštystės luomų¹⁶,

paliudydami ir matydami jų pagrįstą prašymą, leidome jiems tą pirmąjį statutą, dėl tų prieš tai išvardytų priežasčių ir poreikių, pataisyti, papildyti, išplėsti, išimti ir pridėti, siekiant geriausio ir reikalingiausio rezultato ir tobulumo;

taip pat mūsų valia ir leidimu ir mūsų tarėjų¹⁷ sutikimu tam [darbui] jų pačių ir iš tų pačių luomų¹⁸ tarpo buvo parinkti patikimi asmenys: mūsų tarėjai, maršalkos, žemės¹⁹ pareigūnai, vėliavininkai ir

¹⁰ Žr. 6 išnašą.

¹¹ Tekste vartojamas terminas „речь посполитая“, kurio vertimas, atsižvelgiant į kontekstą, būtų „viešojo gerovė“, „bendras reikalas“ arba „respublika“.

¹² Žr. 6 išnašą.

¹³ LDK teisės šaltiniuose luomais vadinami įvairūs bajorijos sluoksniai, tam tikrų provincijų bajorų delegacijos seime ir apskritai trys seimo sudedamosios dalys – valdovas, ponai tarėjai, provincijų bajorų deputatai.

¹⁴ Žr. 6 išnašą.

¹⁵ T. y. 1529 m. Pirmasis Lietuvos Statutas.

¹⁶ Žr. 13 išnašą.

¹⁷ Turima omenyje Ponų taryba, veikusi kaip LDK vyriausybė ir aukštieji LDK seimo rūmai.

¹⁸ Žr. 13 išnašą.

¹⁹ Verčiamame tekste ir kituose kanceliarine LDK slavų (arba rusėnų) kalba rašytuose šaltiniuose vartojami žodžiai „земских“, „земские“, lotynų kalba rašytuose – „terrae“, paprastai verčiami kaip „žemės“, tapatinant „žemė“ ir „LDK“. Deja, šio vertimo autoriaus akademinė patirtis rodo, kad ne tik studentai, bet ir kolegos dėstytojai dažnai interpretuoja terminus „žemės privilegija“, „žemės paprotys“, „žemės teisė“ ir kt. kaip susijusius su žemės nuosavybe ar kitomis teisėmis

kiti valdžios ir šlėktų tautos asmenys ir kitų kraštų teisių daktarai, kurie, posėdžiaudami ne tik pataisė tą senąjį statutą, bet ir nauju pavidalu nutarė ir surašė kai kuriuos skyrius, ypač teisminių, dėl teismo sudarymo nauju būdu ir dėl teismo proceso.

O kadangi lygaus ir vienodo teisingumo labai visiems reikėjo to, kad senovės vaivadų ir kitų mūsų senų pareigybių teisminės galios paprotys nusileistų teismams, nauja tvarka šiuo metu sudarytiems, įsteigtiems ir statute aprašytiems, ir tam toliau prieštaravo ir užkirto kelią ponų vaivadų, žemės²⁰, rūmų²¹ ir Volynės žemės maršalkų ir kitų seniūnų ir pareigybių laikytojų senos įprastos ir privilegijomis įtvirtintos teisminės pareigybės, aukštosios pareigos²² ir kompetencijos, todėl patys tie ponai vaivados, būtent [žemiau] išvardyti dabar ir šiuo momentu tas aukštąsias pareigas²³ einantieji²⁴: Vilniaus vaivada, žemės²⁵ maršalka, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų [didysis] kancleris, Bresto ir Kauno seniūnas ponas Mikalojus Radvila²⁶; Trakų vaivada, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų didysis etmonas, Mozyriaus seniūnas, Lydos, Bielyčios ir Semeliškių laikytojas ponas Mikalojus Jurgio sūnus Radvila²⁷; Žemaitijos seniūnas, Platelių ir Telšių laikytojas ponas Jonas Jeronimas Chodkevičius; Kijevo vaivada, Volynės žemės maršalka²⁸, [Volynės] Vladimiro seniūnas kunigaikštis Konstantinas Konstantino sūnus Ostrogiškis; Naugarduko vaivada ponas Povilas Jono sūnus Sapiega; Lucko, Braclavo ir Vyncios seniūnas kunigaikštis Bogušas Fiodoro sūnus Koreckis; Vitebsko vaivada kunigaikštis Steponas Andrejaus sūnus Zbaražskis; Palenkės vaivada, Minsko seniūnas ponas Vosylius Tiškevičius; rūmų maršalka, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės žemės²⁹ paizdininkis, mūsų raštininkas, Mogiliovo seniūnas, ponas Eustachijus Valavičius, ir visi kiti žemės³⁰ pareigūnai, ir seniūnai, ir visi laikytojai, kurių tik teisminės galios toje mūsų valstybėje, didžiojoje kunigaikštystėje, kliudė ir toliau galėtų kliudyti tam statutui ir jame nustatyti ir aprašyti tvarkai ir teismų sudarymui, atėję ir stoję asmeniškai mūsų akivaizdoje, savo gera valia, prieš savo akis matydami pirmiausia Viešpatį Dievą ir šventą teisingumą, labiau brangindami tai negu kokias nors su tuo [teisingumo vykdymu] susietas savo pagarbas, valdžias, galias ir pajamas, ir labiausiai sekdami Dievo įsakymu, kuris moko mylėti savo artimą kaip save patį³¹, ir todėl paliepiama, kad vienas iš kito nieko negeistų³², o jeigu [pasielgtų] kitaip, tada nepageidautų turėti kitokio teisingumo nei tas aukščiausiasis, mylėdami

---

į žemę, o čia iš tikrųjų yra bendravaltystinio pobūdžio dalykai – privilegijos, teisė ir kt.

²⁰ Žr. 19 išnašą.

²¹ LDK greta valstybės aparato veikė didžiojo kunigaikščio rūmų aparatas, kuriame buvo valstybės pareigybių analogai (rūmų maršalka, rūmų išdininkas, rūmų etmonas ir kt.), taip pat tik rūmų aparatui būdingos pareigybės (stalininkas, taurininkas ir kt.).

²² Verčiamame tekste vartojamas terminas „достоенства“, dažnai pasitaikantis ir kituose šaltiniuose. Tekstuose lotynų kalba jo atitikmuo – „dignitates“, todėl Lietuvių istoriografijoje šios pareigos dažniausiai vadinamos specialistams gerai žinomu, bet vargu ar aiškiu platesnei auditorijai terminu „dignitorijos“, o šias pareigas ėjusieji – „dignitoriai“. Tokios aukšto rango pareigos buvo tiek valstybės, tiek ir valdovo rūmų aparate. Ieškant analogijos dabartyje, tai būtų ministrų, viceministrų, vyriausiųjų prezidento patarėjų ir kt. pareigos.

²³ Žr. 22 išnašą.

²⁴ Asmens vieta šiame sąrašė atitinka jo pareigybių vietą LDK tarnybėje hierarchijoje.

²⁵ Žr. 19 išnašą.

²⁶ Pravardė „Juodasis“.

²⁷ Pravardė „Rudasis“.

²⁸ T. y. Volynės pavieto maršalka.

²⁹ Žr. 19 išnašą.

³⁰ Ten pat.

³¹ Žr.: Evangelija pagal Matą (Mt 22, 39), Evangelija pagal Morkų (Mk 12, 31), Evangelija pagal Luką (Lk 10, 27), Laiškas romiečiams (Rom 13, 9). Naujasis Testamentas [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc>>.

³² Žr.: Išėjimo knyga (Iš 20, 17). Senasis Testamentas [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc>>.

respublika³³, o joje – savo jaunesnius brolius, šlėktų ir riterių tautą³⁴, paleido iš savo žinios teismus su visomis galiomis ir pajamomis, kurie po mūsų, valdovo, teismų viršenybės ir jiems ne mažiau priklausė ir pagal aukščiau minėtą paprotį, ir pagal senąjį statutą, ir galutinai atsisakė ir išsižadėjo tokių jų malonybių ir jų pareigūnų, tarnų ir diečků³⁵ teismų ir pareigybių su visomis pajamomis, teismo rinkliavų, baudų ir atsišaukimo mokesčių, o dabartiniame naujame statute – apeliacijos, t. y. atsišaukimo, taip pat pagal karūnos³⁶ teisės paprotį – vaivadų tarybų³⁷, teismų ir visų bylų.

Ne tik jų malonybė ponai vaivados ir kiti pareigūnai atsisakė savo teisminių galių ir pajamų, priklausiančių [jiems] iš teismų valdžios ir teisenos, bet ir kunigaikščiai, ponai, maršalkos, ponaičiai ir bet kaip vadinami mūsų pareigūnai ir visi šlėktos, nieko neišskiriant, pradėdant nuo vyriausiojo po mūsų, valdovo, ligi mažiausiojo, tiek dvasiniai, tiek ir pasaulietiniai aukštesniųjų ir mažesniųjų giminių [narių], visi didžiosios kunigaikštystės gyventojai kartu tame didžiajame visuotiniame Bielsko seime patys ir su savo įpėdiniais pasidavė ir pasiduoda vienai lygiai teisei, vienokiam ir ne kitokiam teismui ir galiai, ir valdžiai, ir teisei, ir paklusnumui ir išrinktų į teismą ir paskirtų pareigūnų [nustatytai] tvarkai, įsipareigojo iki galo vykdyti tai, pasižadėjo amžinai [veikti], kaip tame statute yra aprašyta, nustatyta ir išdėstyta bendru sutarimu ir per asmenis, nuo jų tam [darbui atlikti] išrinktus ir paskirtus;

ir nepaprastai bendrai ir vieningai visi prašė ir kreipėsi į mus, kad mes, valdovas, tai leidę, taip pat kai kas nors iš mūsų, kaip didžiosios kunigaikštystės valdovo, pareigū viršenybės pusės ir iš mūsų senų teismų prieštaravo tam statutui, tvarkai ir jame aprašytiems straipsniams, nustatę ir perleidę tai, ir tokiu būdu neleisdami pažeidinėti to pagarbaus reikalo, patvirtintų jiems visiems tą statutą mūsų raštu.

O kadangi tas pamaldus reikalas, to statuto nustatymas, buvo pradėtas mūsų valia ir žinia, ir visi didžiosios kunigaikštystės luomai³⁸ ir gyventojai, [kurie,] jį užbaigus, [būtų] pritarę jam ir paklusę jam savo teisingumo reikaluose, lenkdami prašo mūsų to, mes, žinodami tą tautą ir tos valstybės gyventojus³⁹ kaip vertus visokių geriausių laisvių ir teisingumo, kuris [bylos] nagrinėjimu ir teisei deramai užtikrina ir apsaugo ir dar padaugina, ne tik padidinant pajamas ir laisves, bet ir rūpinantis ir praplečiant valstybę, ir pirmiausia pildant Dievo valią ir įsakymą, ne tik jiems to neatsisakėme, bet su mielu noru leidome, mūsų valią ir galią prie to pridėjome, ir tvirtiname visiems Lietuvos didžiosios kunigaikštystės gyventojams⁴⁰ tą naująjį statutą ne tik šia mūsų privilegija, bet ir mūsų, valdovo, žodžiu už mus ir už visus mūsų įpėdinius, karalius ir Lietuvos didžiuosius kunigaikščius, vietos gyventojams⁴¹ įsipareigojame, pasižadame ir laiduojame ta pačia priesaika, kurią esame davę tai valstybei, didžiajai kunigaikštystei, ir visiems [gyventojams], laikyti ir saugoti, pagal tai juos valdyti, teisti ir tvarkyti ir nuo visokios prievartos, jėgos, smurto ir mažiausio to statuto pažeidimo ginti ir neleisti niekam niekuo [peržengti];

taip pat ponams vaivados ir visiems pareigūnams, jeigu jie ketintų, kuo mes jų neįtarinėjame, vėl kištis į senas savo teismų galias, atsišaukimus⁴² ir savo pelnus ir juos remti ir mėginti išsiskirti iš teismų lygybės, kuriai dabar prieš mus savo pareiškimu pasidavė, mes patys ir mūsų įpėdiniai, karaliai ir Lietuvos didieji kunigaikščiai, neprileisime ir neleisime, bet ginsime ir saugosime, kad tas statusas būtų išlaikytas sveikas visu kuo ir visuose straipsniuose.

³³ Žr. 11 išnašą.

³⁴ Šios privilegijos suteikimo momentu dviejų bajorijos sluoksnių – diduomenės (ponų bajorų) ir tarnybinės bajorijos (šlėktų, riterių) teisės dar nebuvo sulygintos, todėl pirmieji žvelgė į antruosius kaip vyresnieji į jaunesnius.

³⁵ Diečkus – teismo pareigūnas. Teisėjo potvarkiu jis šaukė asmenį į teismą, sulaikydavo ir atvesdindavo į teismą kaltinamąjį, paskirdavo turto areštą, vykdė teismo sprendimus ir atlikdavo kitus teisėjo pavedimus.

³⁶ T. y. Lenkijos Karalystės.

³⁷ Vaivadijų pareigūnų ir žemvaldžių susirinkimas, kuriam pirmininkavo vaivada.

³⁸ Žr. 13 išnašą.

³⁹ Žr. 6 išnašą.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat.

⁴² T. y. apeliacijos.

Tačiau, jei prireiktų kaip nors pataisyti tą statutą ir tam tikrus jo straipsnius, tada tuose seimuose, kurie dabar sudarant Lietuvos didžiosios kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės uniją yra palikti ateičiai didžiosios kunigaikštystės galioje, mūsų, valdovo, valia bus galima ir leista šios valstybės, didžiosios kunigaikštystės, visų luomų, čiabuvių ir gyventojų⁴³ bendru ir vieningu ketinimu, pasitarimu ir sutarimu tą statutą ir jo straipsnius taisyti, pildyti, plėsti, jei reikės ko nors pridėti ar atimti, kad tik tai leistų labiau ir išsamiau užtikrinti ir vykdyti šventą teisingumą. O mes ir visa tai, kas ateityje tame statute tokia tvarka, kuri išdėstyta aukščiau, visų gyventojų⁴⁴ sutarimu bus pataisyta, nustatyta ir nutarta, patvirtiname šia mūsų privilegija ir ketiname ir pasižadame visa tai laikyti galiojančiu ir saugoti pagal prieš tai minėtus mūsų įsipareigojimus.

Taip pat esame leidę ir leidžiame dabar ir tuoj pat tą naują teismų sudarymo, tam pareigūnų parinkimo ir teismo pareigų paskirstymo ir teismo knygų vedimo ir saugojimo tvarką ir procedūrą įvykdyti ir nuspręsti;

o kokiū būdu jie, visi luomai⁴⁵, jų malonybė ponai tarėjai, kunigaikštaičiai, ponaičiai, žemės⁴⁶ [ir] rūmų pareigūnai ir visi riteriai šlėktos, tos valstybės, didžiosios kunigaikštystės, gyventojai⁴⁷, bendrai dėl to sutikę ir susitarę tą teismų sudarymo, tam pareigūnų parinkimo ir paskyrimo, pavietų ir pareigų paskirstymo, ir teismo kadencijų [nustatymo], ir teismo knygų saugojimo tvarką ir pavidalą įvykdys ir nuspręs, tai jau tokiu būdu ir tokiu pavidalu turi galioti ir būti saugoma ir tvarkoma ateityje.

Ir tas statusas, ir visos bylos, procesiniai veiksmai, teisenos turi įsigaliooti ir pradėti veikti nuo šių tūkstantis penki šimtai šešiasdešimt ketvirtų metų šventojo Martyno šventės dienos⁴⁸ ir vykti, ir veikti, ir būti vykdomi [remiantis ta] kompetencija, galia ir straipsnių turiniu, kaip prieš tai šioje mūsų privilegijoje nurodyta, amžinai ir nepažeidžiamai.

Tačiau, kas susiję su prieš tai atsiradusiomis bylomis ir ginčiais, ir rūpesčiais, jei kas nors turėtų kokią nors bylą su kuo nors dėl ko nors, ir kas turėtų kokią nors savo teisę, saugomą pagal ankstesnį paprotį ir statuto ir seimo nutarimų bendros teisės reikalavimus, tada nuo [aukščiau] nustatytos datos dėl viso to vienas kitą kad ir turi patraukti jau į teismą [sudarytą] dabar naujai nustatytu pavidalu, ir prieš teisėjus ir kitus teismo pareigūnus, ta nauja tvarka paskirtus, išnagrinėti ir išspręsti, tačiau tokios senos ir prieš tai atsiradusios visokių luomų⁴⁹ bylos, ginčai ir rūpesčiai turi būti nagrinėjami ir sprendžiami tų pačių naujų pavieto teisėjų pagal seną statutą ir teisės paprotį, o tas naujas statusas ir jo straipsniai neturės [teisinės] galios prieš tai atsiradusių bylų ir ginčų atžvilgiu jokiam teisme, ir [negalės] naikinti ir kliudyti žmonių teisingumo, deramai apsaugoto ir užtikrinto pagal pirmąjį statutą ir bendros teisės reikalavimus.

Vis dėlto, kas susiję su dvasinėmis teisėmis ir teismais, priklausančiais Dievo bažnyčioms, Romos ir graikų apeigų, kurie toje mūsų valstybėje, didžiojoje kunigaikštystėje, pagal seną paprotį ir mūsų, valdovo, ir mūsų pirmtakų duotas privilegijas priklauso kunigaikščiams vyskupams, arkivyskupui ir hierarchams⁵⁰ ir jų malonybės teisėjams, tai paliekame galioti ir išsaugome taip pat amžinai.

Be to, taip pat teises [ir] papročius Lietuvos didžiosios kunigaikštystės senų Palenkės žemių Drohičino, Bielsko, Mielniko – teismuose išsaugome visai pagal jų suteikimus ir privilegijas, nieko nepažeisdami;

papildomai išsaugome vientisai magdeburgo teises tiek mūsų sostiniame Vilniaus mieste, tiek ir visuose kituose tos mūsų valstybės, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės, miestuose.

⁴³ Žr. 6 išnašą.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Žr. 13 išnašą.

⁴⁶ Žr. 19 išnašą.

⁴⁷ Žr. 6 išnašą.

⁴⁸ Lapkričio 11 d.

⁴⁹ Žr. 13 išnašą.

⁵⁰ Tekste parašyta „владыкамъ“, vadinasi, turimi omenyje LDK veikusios stačiatikių bažnyčios hierarchai.

O šiai mūsų privilegijai patvirtinti ir įsigalioji, savarankiškai pasirašę ją, įsakėme prikabinti prie jos mūsų antspaudą.

Tai atliekant dalyvavo ir tai gerai žino⁵¹: Vilniaus vyskupas kunigaikštis Valerijonas [Protasevičius]; kunigaikštis Jurijus Jurijaus sūnus Sluckis; Lucko ir Bresto vyskupas kunigaikštis Jonas Andruševičius⁵²; Žemaitijos vyskupas kunigaikštis Stanislovas Gabrielavičius [Narkuskis]; Vilniaus vaivada, žemės⁵³ maršalka, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų [didysis] kancleris, Bresto ir Kauno seniūnas ponas Mikalojus Radvila⁵⁴; Vilniaus ponas⁵⁵, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų rūmų etmonas, Gardino seniūnas ponas Grigalius Aleksandro sūnus Chodkevičius; Trakų vaivada, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų didysis etmonas, Mozyriaus seniūnas, Lydos, Bielyčios ir Semeliškių laikytojas ponas Mikalojus Jurgio sūnus Radvila⁵⁶; Žemaitijos seniūnas, Platelių ir Telsių laikytojas ponas Jonas Jeronimas Chodkevičius; Kijevo vaivada, Volynės žemės maršalka⁵⁷, [Volynės] Vladimiro seniūnas kunigaikštis Konstantinas Konstantino sūnus Ostrogiškis; Naugarduko vaivada ponas Povilas Jono sūnus Sapiega; Vitebsko vaivada kunigaikštis Steponas Andrejaus sūnus Zbaražskis; Palenkės vaivada, Minsko seniūnas, Lyskovo ir Mežirėčės laikytojas ponas Vosylius Tiškevičius; rūmų maršalka, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės žemės⁵⁸ paiždininkis, mūsų raštininkas, Mogiliovo seniūnas ponas Eustachijus Valavičius; kunigaikštis Aleksandras Fiodoro sūnus Čtoriskis; Kremenco seniūnas kunigaikštis Mikolajus Andrejaus sūnus Zbaražskis; kunigaikštis Andrejus Jono sūnus Višnioveckis; kunigaikštis Jonas Romano sūnus [Druckis] Liubeckis Babičius; kunigaikštis Andrejus Petro sūnus Masalskis; Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų pataurininkis, Drohičino seniūnas ponas Mikalojus Petro sūnus Kiška iš Ciechanoveco; Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų raikytojas, Bielsko seniūnas ponas Jurgis Aleksandro sūnus Chodkevičius; Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų maršalkos: mūsų raštininkas, Tikocino seniūnas ponas Jonas Šimkovičius; ponas Petras Bogdano sūnus Zagorovskis; Valkavisko laikytojas ponas Jurijus Vosylius sūnus Tiškevičius; Slanimo seniūnas ponas Grigorijus Grynkovičius Valavičius; Birštono laikytojas ponas Aleksandras Fiodoro sūnus Vladyka; ponas Grigorijus Josifo sūnus Tryzna; [Volynės] Vladimiro gorodnyčius⁵⁹ ponas Michailas Tiškovičius Kozinskis; mūsų raštininkas, Ašmenų, Vilkijos ir Krasnoje Selo laikytojas ponas Jonas Gaiko; ir mūsų raštininkas ir sekretorius, Markovo ir Medilo, ir Kurėnų laikytojas ponas Mikalojus Povilo sūnus Naruševičius; Lietuvos didžiosios kunigaikštystės mūsų ginklininkas ponas Ščiasnas Sirutavičius; tos valstybės mūsų taurininkas, Skirsnemunės ir Raseinių laikytojas ponas Motiejus [Stanislovas] Petkevičius, ir kiti ponai pareigūnai, seniūnai, laikytojai, Žemaičių žemės tįjūnai, vėliavininkai, tos valstybės, didžiosios kunigaikštystės, visų žemių ir paviėtų atstovai ir daugybė mūsų riterių šlėktų, ir vietos gyventojų⁶⁰, kaip į visuotinį didįjį seimą mūsų vardu pakviestų ir surinktų mūsų raštai;

ir nors tuo metu dėl kariuomenės surinkimo prieš mūsų priešą, Maskvos didįjį kunigaikštį, prie mūsų nebuvo kitų ponų mūsų tarėjų, kunigaikščių, ponų, ponaičių, pareigūnų, seniūnų ir kitų riterių, tačiau [jie] per savo atstovus pritarė visam tam, kas prieš tai šioje mūsų privilegijoje yra išdėstyta.

⁵¹ Asmens vieta sąrašą atitinka jo pareigybių vietą LDK tarnybinėje hierarchijoje.

⁵² Žinomi du Jonai Andruševičiai, ėję šias pareigas: pirmasis – 1493–1501/2, antrasis – 1556–1566/67. Žr.: ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOLT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYŠ, Mindaugas. Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. Iš *Bažnyčios istorijos studijos*, II. Lietuvių katalikų mokslo akademija, LKMA Humanitarinių tyrimų institutas. Vilnius: Aidai, 2009, p. 422.

⁵³ Žr. 19 išnašą.

⁵⁴ Pravardė „Juodasis“.

⁵⁵ T. y. kaštelionas.

⁵⁶ Pravardė „Rudasis“.

⁵⁷ T. y. Volynės pavieto maršalka.

⁵⁸ Žr. 19 išnašą.

⁵⁹ T. y. pilies komendantas.

⁶⁰ Žr. 6 išnašą.

Ir dėl to [dalyko] esame davę šią mūsų privilegiją visiems Lietuvos didžiosios kunigaikštystės luomams⁶¹ ir gyventojams⁶².

Rašyta Bielske 1564 Viešp[aties] metais liepos mėnesio 1 dieną“.

LITERATŪRA

Istorijos šaltiniai

1. Naujasis Testamentas [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc>>.

2. Senasis Testamentas [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc>>.

3. Šlėktos rinktų teismų įvedimas ir ponų teisminių privilegijų panaikinimas (1564 m. liepos mėn. 1 d.): Iš d. k. Žygimanto Augusto Bielsko privilegijos. Iš *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*. I tomas. Feodalinis laikotarpis. K. Jablonskis (ats. red.), J. Žiugžda (vyr. red.). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 202–203.

4. Šlėktos rinktų teismų įvedimas ir ponų teisminių privilegijų panaikinimas (1564 m. liepos mėn. 1 d.): Iš d. k. Žygimanto Augusto Bielsko privilegijos. Iš *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Sudarytojai Regina Gelumbauskienė ir Gintaras Šapoka. Vilnius: Justitia, 2012, p. 41–42.

5. Привилей всимъ обывателемъ вел. княз. Литовского, у Белску выданный на сойме, на права и волности ихъ и на отправованье справъ всякихъ нововыданнымъ статутомъ и способомъ, въ немъ описаномъ <...> въ року 64. Iš ЛЮБАВСКИЙ, М. К. *Литовско-Русский сейм*. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешнею жизнью государства. Издание Императорского общества истории и древностей Российских при Московском университете. Москва: Университетская типография, 1900, Приложение, с. 133–140.

6. Привилей всим обывателем вел. княз. Литовского, у Белску выданный <...> въ року [15]64 (Извлечение). Iš *Белоруссия в эпоху феодализма*. Сборник документов и материалов в трех томах. Том первый. С древнейших времен до середины XVII века / ред. коллегия А. И. Азаров и др. Минск: Изд-во Академии наук БССР, 1959, с. 94–99.

7. 1560 г., 9 лістапада. Іўе, 1562 г., 7 лютага. Вільня. Пацярджээнне Жыгімонтам Аўгустам лісту пані Станслававай Пятровічакі Кішчынай – віцебскай ваяводзінай – пані Ганны Янаўны Радзівілаўны аб дараванні свайму слугу-васалу Пятру Скалдзіцкаму за адданую службу маёнтка Докишыцы [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-02]. Prieiga per internetą: <<http://shkola.of.by/ne-kojni-gorad-moja-pahvalicca-600-gadovaj-pisanaj-gistorijaj.html?page=2>>.

Tyrimai

8. ALIŠAUSKAS, Vytautas; JASZCZOLT, Tomasz; JOVAIŠA, Liudas; PAKNYNS, Mindaugas. Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. Iš *Bažnyčios istorijos studijos*, II. Lietuvių katalikų mokslo akademija, LKMA Humanitarinių tyrimų institutas. Vilnius: Aidai, 2009.

9. GRIŠKEVIČ, L.; MACHOVENKO, J.; PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J.; VAIČAITIS, V. A. *Lietuvos konstitucionalizmo istorija (istorinė Lietuvos konstitucija). 1387 m. – 1566 m. – 1791 m. – 1918 m. – 1990 m.*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

10. VILIMAS, D. Dėl pirmojo LDK pavietų pareigūnų sąrašo. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2000, p. 55–72.

Įteikta 2016 m. rugsėjo 23 d.

Priimta publikuoti 2016 m. spalio 27 d.

⁶¹ Žr. 13 išnašą.

⁶² Žr. 6 išnašą.